

Олена Ясинецька

ДО ПИТАННЯ ПРО РОДОВІД КНЯЗЯ БОРИСА ВОЛОДИМИРОВИЧА

Життєпису благовірного князя-страстотерпця – св. Бориса († бл. 1015/1017), сина великого князя київського Володимира Святославича, присвячені численні згадки у літописних та агіографічних джерелах¹, а також велика кількість наукової літератури². Проте, багато питань, зокрема щодо особливостей його родинного життя та походження, й досі лишаються нез'ясованими.

Вітчизняні джерела чітко не вказують імені та походження матері Бориса, називаючи її “болгаркою”³. Більшість дослідників погоджуються з її болгарським корінням, але її ім'я та достеменний родовід – невідомі.

Російська історіографія (як радянська, так і сучасна), як правило, вважає матір Бориса дочкою правителя Волзької Булгарії (Б. Греков, І. Добродомов, А. Халіков та ін.)⁴. Дотримується цієї думки й дослідник А. Членов, посилаючись на висновки

¹ ‘Ипатьевская летопись’, *Полное собрание русских летописей*, т. 2 (Санкт-Петербург 1908) 118–122; Д. И. Абрамович, *Жития святых мучеников Бориса и Глеба и службы им* (Петроград, Отделение рус. яз. и словесности Акад. наук, 1916) [4], XXIII, 3, 204 с.; С. Богуславський, *Україно-руські пам'ятки XI–XVIII ст. про князів Бориса та Гліба* (К., ВУАН 1928) 206 с.

² Н. Н. Ильин, *Летописная статья 6523 года и ее источник: Опыт анализа* (Москва 1957) 214 с.; А. В. Поппе, ‘О времени зарождения культа Бориса и Глеба’ (München 1973) t. I *Russia Mediaevalis* 6–29; ‘Сказание о Борисе и Глебе. Сокращенный перевод с древнерус. по Успенскому сборнику XII–XIII вв. Л. А. Дмитриева’ (1988, 24 авг.) *Семья* 8–9; Л. Мюллер, ‘О времени канонизации святых Бориса и Глеба’ (München 1995) t. VIII, n. 1 *Russia Mediaevalis* 5–20; І. Жиленко, ‘Вшанування святих Бориса і Гліба та Києво-Печерська писемна традиція’ (2001) 7 *Лаврський альманах* 61–98; А. Н. Ужанков, ‘Святые страстотерпцы Борис и Глеб: к истории канонизации и написания житий’ (2001) 1(3) *Древняя Русь: вопросы медиевистики* 37–49.

³ *Літопис руський*, переклад і комент. Л. Махновець (К., Дніпро 1989) 48.

⁴ Б. Д. Греков, *Киевская Русь* (Москва 1953) прим. 1, с. 471; А. Х. Халиков, *Волжская Булгария и Русь* (Казань 1996) 75; И. А. Гагин, *Волжская Булгария: очерки истории средневековой дипломатии (X – первая треть XIII вв.)* (Рязань 2004) 47–50, 174–177; И. Г. Добродомов, ‘К вопросу о «серебряных булгарах»’ в *Древнейшие государства Восточной Европы. Материалы и исследования* (Москва 1995) 149–154.

німецького вченого Л. Мюллера⁵. Так вважають і деякі сучасні українські науковці, наприклад Л. Войтович, авторству якого належать ґрунтовні та об'ємні праці про персональний склад династії Рюриковичів та Гедиміновичів⁶.

Ми припускаємо, що матір'ю Бориса була царівна з Дунайської Болгарії та підтверджуємо свою гіпотезу даними ономастики (антропоніміки). Імена правителів Болгарії Дунайської IX–XI ст. дають підстави для таких припущень: Володимир, Симеон, Борис, Іван, Роман, Петро... Натомість, імена членів сімей ханів Волзької Булгарії X–XII ст. – Алмиш Ілгавар, Ахмад ібн Джафар, Таліб ібн Ахмад, Мумін ібн аль-Хассан, Абдар-Рахман ібн Мумін, Абу Ішак Ібрагім ібн Мохаммад, Назірад-Дін та інших, таких антропонімічних підстав позбавлені.

Уже з кін. XVIII ст. існують праці, в яких обґрунтовується “дунайське” походження матері Бориса Володимировича⁷. Так вважали і деякі вчені XIX ст., зокрема, Д. Прозоровський, припускаючи, що вона могла бути болгарського “царського роду”⁸.

Інші вчені називають матір'ю Бориса Анну Порфирородну⁹. Хоча ця гіпотеза хронологічно обґрунтована, проте ми сумніваємося, щоб факт такого високого походження Бориса не був зафіксований у найдавніших вітчизняних літописних джерелах, зокрема *Літописі Руському*. Деякі історики, вслід за С. Соловйовим, не виключають також, що візантійська царівна Анна мала якісь болгарські корені¹⁰. Отже, питання залишається відкритим.

На наш погляд, пролити світло на розв'язання цієї проблеми може аналіз династичних взаємин Візантії та Болгарії у X ст.¹¹. Вважаємо, що матір Бориса має болгарсько-візантійське походження, будучи одночасно і нащадком болгарських царів, і візантійських імператорів з роду Лакапенів. Ми обґрунтовуємо походження матері Бориса Володимировича з роду царя Бориса I – хрестителя Болгарії та його сина Симеона і онука Петара I. Саме син Петара I – Борис II, за нашою версією, і є батьком таємничої “болгарки” та дідом Бориса Володимировича. Реконструкція родоводу Бориса по лінії матері, за нашою версією, має такий вигляд:

⁵ А. М. Членов, ‘Из истории ранних русско-болгарских политических связей’ в *Из истории ранних болгар* (Казань 1981) 69.

⁶ Л. В. Войтович, *Княжа доба на Русі: портрети еліти* (Біла Церква, в-ць О. Пшонківський 2006) 274–275.

⁷ М. М. Щербатов, *История российская от древнейших времен* (Санкт-Петербург 1794), т. 1 251.

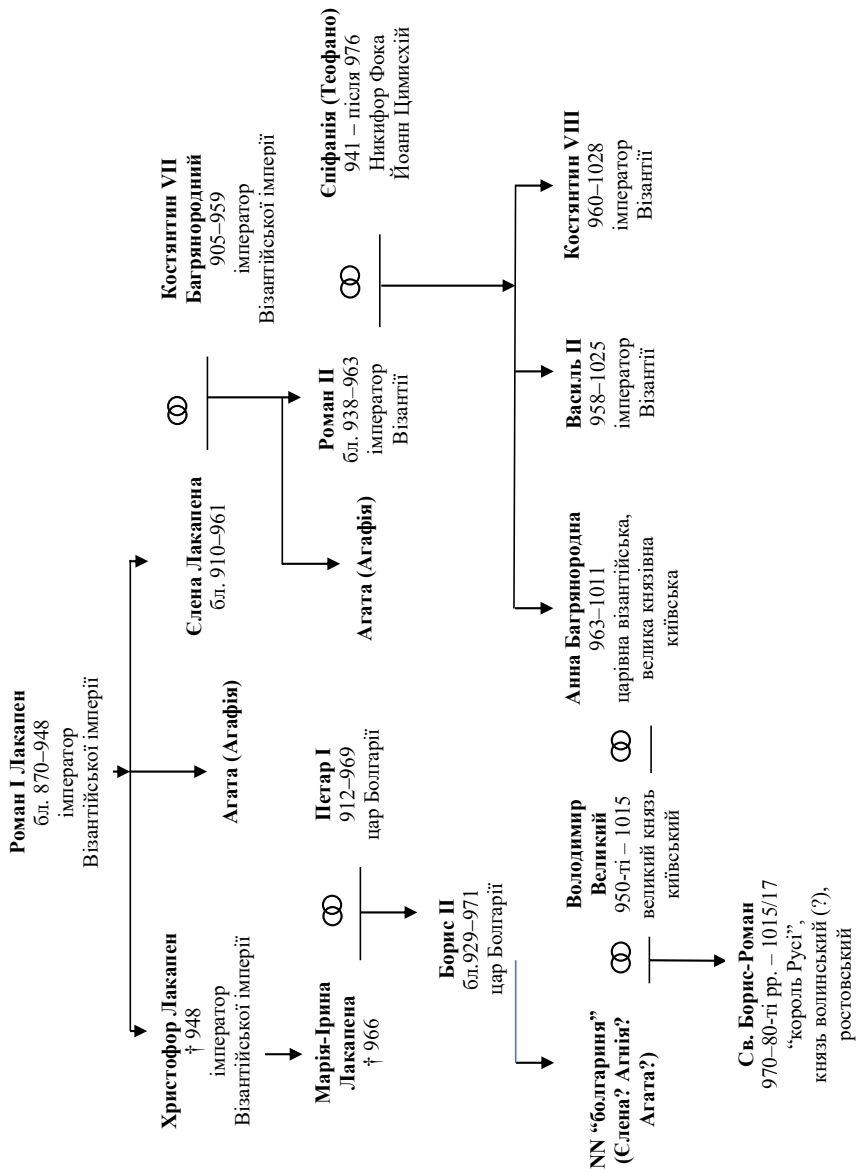
⁸ Д. И. Прозоровский, ‘О родстве святого Владимира по матери’ в *Записки Имп. Академии наук* (Москва 1864), т. 5 17–26.

⁹ А. Поппэ, ‘Феофана Новгородская’ (1997), вып. 6(16) *Новгородский исторический сборник* 102–120.

¹⁰ О. Головки, ‘Борис і Гліб’ в *Енциклопедія історії України* (К., Наукова думка 2003), т. 1 344.

¹¹ О. Ясинецька, ‘До питання про особливості родоводу давньоруської князівни Марії-Доброноси, дружини правителя Польщі (з 1038/1043–1058 рр.)’ (2016) 1/2 *Красзнавство* 175–193.

Вірогідні предки Бориса-Романа Володимировича по лінії матері (генеалогічна схема)

Окрім даних ономастики, до аргументів, що підтверджують наші висновки, ми відносимо свідчення грецького хроніста Г. Кедріна про те, що серед полонених великого князя київського Святослава Завойовника після одного з його походів проти Дунайської Болгарії (968–971) були діти царя Бориса II, народжені до 971 р.¹² Припускаємо, що ці “діти” (серед яких, вірогідно, була дочка) були ще малолітніми, а, підрісши при дворі київського князя, одна з дочок Бориса II стала дружиною Володимира Святославича. Така практика була звичною для тих часів.

Отже, болгарська царівна, дочка останнього царя незалежної Болгарії Бориса II і могла бути матір’ю Бориса Володимировича. На користь цієї версії говорить той факт, що імена двох синів Петара I (за нашою версією – дідуся “болгарки”), присутні в імені князя Бориса-Романа. Джерела називають матір Бориса то “грекинею”, то “болгаринею” (болгаркою) – обидва імені правомірні з огляду на її візантійсько-болгарське походження.

Вважаємо, що у шлюбі Володимира з Анною Порфирородною нащадків не було, в усякому разі, нащадків чоловічої статі. Отож можемо припустити, що високе візантійсько-болгарське походження Бориса в поєднанні з благим і добродійним характером князя могли сформувавши ставлення Володимира до Бориса як до “улюбленого сина” і спадкоємця великокняжого престолу.

Завдяки життєписам князя Бориса, зокрема “Читанню” Нестора Літописця про Бориса і Гліба, відомо, що з волі батька і “цісарського закону ради” Борис рано вступив у шлюб¹³. Але ні давні джерела, ні сучасні дослідники, як правило, не вказують, з ким був одружений Борис. Винятком є дослідження професора Н. Нікітенко, яка припускає, що Борис був одружений з печенізькою княжною¹⁴.

Ми вважаємо, що дружиною Бориса була представниця однієї з найвідоміших і найвпливовіших європейських правлячих династій, а саме – нащадок, член роду Оттона I Великого – імператора Священної Римської імперії¹⁵ та обґрунтовуємо свої висновки на даних Великопольської хроніки¹⁶, Вайнгар-

¹² GEORGIUS CEDRENIUS, IOANNIS SCYLITZAE, *Opus ab IMMANUELE BEKKERO, Supplementum et Emendatum*. Tomus Prior (Bonnae 1839) 27 (= CSNB, t. 1).

¹³ Прп. НЕСТОР ЛІТОПИСЕЦЬ, ‘Місяця липня 24. Читання про житіє і погублення блаженних страстотерців Бориса і Гліба. Вид. за рукоп. Моск. Синод. Друкарні № 1 (53), пергамент. Сильвестрівський збірник XIV ст. Адапт.’ в С. Богуславський, *Op. cit.*, с. 179–206, 179–206; Б. САМБОР, *Святі землі української* (К., Архангельський глас 2009) 372; *Борис и Глеб. Жизнь, подвиги, чудеса первых русских святых* (Д., АРТ-ПРЕСС 2005) 19.

¹⁴ Н. НІКІТЕНКО, ‘Історія Бориса і Гліба: Легенда і дійсність’ (1998) 8 *Людина і світ* 16–21.

¹⁵ О. ЯСИНЕЦЬКА, ‘До питання про особливості родоводу...’, с. 175–193.

¹⁶ *Великая хроника о Польше, Руси и их соседях XI–XIII вв.* (Москва, Изд-во Московского университета 1987) 70; *Genealogia Welforum*, ed. G. WAITZ (Hannover 1881) 733–734 (=MGH SS, t. XIII); ‘«Генеалогія Вельфов» і «Історія Вельфов» в *Древняя Русь в свете зарубежных источников: Хрестоматия*, под ред. Т. Н. ДЖАКСОН, И. Г. КОНОВАЛОВОЙ и А. В. ПОДОСИНОВА, том IV: *Западноевропейские источники, сост.*, пер. и коммент. А. В. НАЗАРЕНКО (Москва, Русский Фонд Содействия Образованию и Науке 2010) 188–191.

тенської історії Вельфів¹⁷, дослідженнях Д. Джекмана, А. Вольфа й інших учених¹⁸, пропонуючи авторську реконструкцію родовету дружини Бориса Володимировича¹⁹.

Вірогідно, саме через спорідненість з родиною імператора Священної Римської імперії, князь Борис під іменем “Роман Руський” належить до шанованих святих Римо-католицької церкви²⁰. Можливо, саме через заборони-застереження проти укладання міжконфесійних шлюбів (між православними і католиками-латинянами) з часів середньовіччя і пізніше, матримоніальний союз Бориса Володимировича з “латинянкою” ретельно замовчувався.

За нашою версією, у шлюбі з представницею роду імператора Священної Римської імперії Борис мав, щонайменше, двох дочок – Добронігу-Марію та Агафію (Агату), котрих переважна більшість дослідників вважає дочками Володимира Великого²¹ або Ярослава Мудрого²².

Багато хто з учених датує загибель Бориса і Гліба 1015 р., але дехто, посилаючись на дані “Саги про Еймунда”, припускає, що ця подія трапилася пізніше – у 1017 р.²³, отже, діти Бориса також могли народитися близько 1017 р., а за новітніми даними – 1019 р.²⁴

¹⁷ *Латиноязычные источники по истории Древней Руси. Германия*, вып. I: *Середина IX – первая половина XII в.* (Москва, Институт истории АН СССР 1989) 199–200; *Historia Welforum Weingartensis*, ed. L. WEILAND (Hannover 1868) 454–471 (= MGH SS, t. XXI).

¹⁸ D. C. JACKMAN, ‘Criticism and Critique: Sidelights on the Konradiner’ in *Unit for Prosopographical Research* (Oxford 1997) 245 p.; D. C. JACKMAN, *The Konradiner. A Study in Genealogical Methodology* (Frankfurt am Main 1990) 34, 72; A. WOLF, ‘Wer war Kuno “von Öhningen”? Überlegungen zum Herzogtum Konrad von Schwaben († 997) und zur Königswahl im Jahr 1002’ (1980) 36 *Deutsches Archiv* 25–83.

¹⁹ О. ЯСИНЕЦЬКА, ‘Шлюб Казимира I Відновителя та Доброніги-Марії в контексті династичних взаємин Польщі та України XI–XII ст.’ (2018), вип. IV *Славістична збірка* 156.

²⁰ *Христианство: Энциклопедический словарь* (Москва 1995), т. 3 747.

²¹ Н. А. БАУМГАРТЕН, ‘Добронега Владимировна, королева польская, дочь св. Владимира’ (Париж 1930) 2–3 *Благовест* 102–109; N. DE BAUMGARTEN, ‘Saint Vladimir et la conversion de la Russie’ in *Orientalia Christiana* (Roma 1932), v. LXXIX 121; N. DE BAUMGARTEN, ‘Le dernier mariage de Saint Vladimir’ in *Orientalia Christiana* (Roma 1930), v. XXVIII 8; В. Д. КОРОЛЮК, *Западные славяне и Киевская Русь в X–XI вв.* (Москва 1964) 227; Н. М. ДЭЙ, ‘В “поисках” Агаты: киевская княжна – королева Англии?’ в *Софійські читання. Матеріали V міжнародної науково-практичної конференції “Духовний потенціал та історичний контекст християнського мистецтва”* (Київ, 28–29 травня 2009 р.) (К. 2010) 247.

²² А. В. НАЗАРЕНКО, *Древняя Русь на международных путях: Междисциплинарные очерки культурных, торговых, политических связей IX–XII вв.* (Москва, Языки русской культуры 2001) 579–580; РЕНЕ ДЖЕТТЕ, ‘Тайна истоков Агаты, жены Эдварда Изгнанника, наконец решена?’ (1996, октябрь), вып. 150 *Исторический и генеалогический регистр Новой Англии* 417–432.

²³ Н. Н. ИЛЬИН, *Op. cit.*, с. 168; А. Б. ГОЛОВКО, *Древняя Русь и Польша в политических взаимоотношениях X – первой трети XIII вв.* (К., Наукова думка 1988) 25; ‘Сага об Эймунде’ in Е. А. РЫДЗЕВСКАЯ, *Древняя Русь и Скандинавия* (Москва 1978) 99.

²⁴ R. EDBERG, *Viking Princess, Christian Saint*. (Transl. from the Swedish by T. TOMKINSON. Sigtuna Museers Skriftserie 12., Sigtuna 1997, 2nd ed. 2001) 7.

Бл. 1038–1041 рр. Доброніга була видана заміж за правителя Польщі Казимира I Відновителя, представника династії П'ястів²⁵.

У шлюбі Доброніги-Марії та Казимира I народилося п'ятеро дітей, що-правда двоє синів – Мешко (1045–1065) і Оттон (бл. 1046–1048) померли, не залишивши нащадків (останній ще дитиною). Двоє інших стали правителями Польщі, відомими під іменами: король Болеслав II “Щедрий” (“Сміливий”; бл. 1043–1081/2) і князь-правитель Владислав I Герман (“Благочестивий”; бл. 1044–1102), вони є предками наступних правителів польської держави.

Дочка Сватава (Святохна, Святослава) була першою королевою Чехії, дружиною Вратислава II²⁶ і матір'ю наступних правителів цієї держави – Боривоя II, Владислава I, Собеслава I та ін.

Нижче зазначено імена нащадків Бориса Володимировича по лінії Доброніги-Марії (датування подане за О. Бальцером)²⁷.

Діти Доброніги-Марії та Казимира I Відновителя – ОНУКИ Бориса Володимировича:

- 1) Болеслав II Щедрий (*п. 1039–1081), король Польщі (1076–1079), одружений з київської князівною Вишеславою;
- 2) Владислав I Герман (*п. 1040–1102), князь-правитель Польщі;
- 3) Святослава (*п. 1041/1048–1126), у шлюбі – перша королева Чехії;
- 4) Мешко (*1045–1065);
- 5) Оттон (*1046–1048).

Діти Болеслава II Щедрого – ПРАВНУКИ Бориса Володимировича:

- 1) Мешко (*1069–1089), одружений з князівною руською, вірогідно, з роду Ізяслава Ярославича).

Діти Владислава I Германа – ПРАВНУКИ Бориса Володимировича:

- 1) Збигнев († п. 1112), князь польський;
- 2) Болеслав III Кривоустий († п. 1138), князь-правитель Польщі, одружений з київською князівною Збиславою Святополківною;
- 3) NN донька († до 1112), у шлюбі – князівна володимирська і дорогобузька, дружина Ярослава Святополковича;
- 4) NN донька († п. 1089), черниця;
- 5) NN донька († до 1111).

Діти Болеслава III Кривоустого – ПРА-ПРАВНУКИ Бориса Володимировича:

- 1) Владислав II († 1159), князь краківський, сілезький;
- 2) NN син (*1107–1109);

²⁵ В. Д. Королюк, *Op. cit.*, с. 316; К. Jasiński, *Rodowód pierwszych Piastów* (Poznań 2004) 134.

²⁶ О. Гваньїні, *Хроніка європейської Європи*, упор. та пер. Юрія Мицика (К. 2007) 87; О. BALZER, *Genealogia Piastów* (Kraków 1895) 107–108; А. GAŚSIOROWSKI, ‘Świętosława-Svatava’ w *Słownik starożytności słowiańskich* (Wrocław; Warszawa; Kraków; Gdańsk 1975), t. 5 589; М. GUMOWSKI, ‘Swatava, królowa czeska’ w *Wiadomości Numizmatyczno-Archeologiczne* (Kraków 1935), t. 17 44–50.

²⁷ О. BALZER, *Op. cit.*, tabl. II–III.

- 3) NN донька (*до 1111 – п. 1124), у шлюбі – князівна муромська, дружина Всеволода Давидовича;
- 4) Адела (*1114–1132), у шлюбі – маркграфиня австрійська;
- 5) Лешко (*1115–1138);
- 6) Рикса (*1116–1155), у шлюбах – королева Швеції, княгиня мінська;
- 7) NN донька (*до 1119 – до 1132) у шлюбі – маркграфиня Пн. Марки;
- 8) Софія († 1136);
- 9) Казимир (* 1122–1131);
- 10) Гертруда (*1123/1124–1160), черниця в аб. Цвіфальтен;
- 11) Болеслав IV Кучерявий (*1125–1173), князь мазовецький, куявський, краківський, одружений з київською князівною Верхуславою Всеволодівною;
- 12) Мешко III Старий (*1126/1127–1202), князь великопольський і краківський, одружений з київською князівною Євдоксією Ізяславівною;
- 13) Генрик (*1127–1166), князь сандомирський, одружений (вірогідно) з галицькою князівною Євдокією Володимирівною;
- 14) Доброніга-Людгарда (* до 1129 – п. 1147) у шлюбі – маркграфиня нижньо-лужицька;
- 15) Юдіта (* п. 1130 – 1131) у шлюбі – маркграфиня брандебурзька;
- 16) Агнешка (* 1137 – п. 1181) у шлюбі – княгиня волинська і київська, дружина Мстислава Ізяславича;
- 17) Казимир II Справедливий (* 1138–1194), князь сандомирський, краківський, куявський і мазовецький, одружений з князівною київською Оленою Ростиславівною.

Лінію нащадків Доброніги-Марії можна прослідкувати і далі впродовж багатьох століть.

Вважаємо, що другою дочкою Бориса Володимировича є Агафія (Агата, † п. 1057). В кінці 1030-х рр. – на початку 1040-х рр. вона була видана заміж за нащадка англійського престолу, який жив як вигнанець при дворі великого князя київського Ярослава Мудрого. Існує багато версій її походження та зв'язку її родовету з імператорами Священної Римської імперії, про це свідчать європейські середньовічні хроніки та хроністи: Англо-саксонська хроніка Флоренса Вустерського²⁸, Елред Рівоський²⁹, Матвій Паризький³⁰ й ін.

Дані вказаних хронік підтверджують наші припущення – Агата є другою дочкою Бориса-Романа Володимировича, народженою в його шлюбі з представницею роду Оттона Великого. Про це свідчать і дані ономастики – в роду Романа I Лакапена (предків Бориса по лінії матері) не раз зустрічається ім'я “Агафія” (*Див. генеалогічну схему*). А серед онуків Агати був святий король

²⁸ REGINALD R. DARLINGTON, and P. MCGURK (eds.), P. MCGURK and JENNIFER BRAY (trs.), *The Chronicle of John of Worcester: The Annals* (London 1854) 133.

²⁹ ‘Ailred of Rievaulx. Lament for David, King of the Scots’ in *Ailred of Rievaulx. The historical works* (Kalamazoo 2005) 1–37.

³⁰ MATHEW OF PARIS, *English History* (London 1853; reprint: New York 1968) 107–172.

Шотландії на ім'я Давид (поширене у Візантії та Болгарії, а також хресне ім'я Гліба Володимировича – рідного брата Бориса-Романа) – тоді це ім'я вперше з'явилося на землях Англії та Шотландії.

Середньовічний хроніст Вільям Мальмсберійський (XII ст.) називає Агату “сестрою королеви Угорщини”³¹. Королевою Угорщини в сер. XI ст. була Анастасія Ярославна. За нашою версією, дійсно, сестра (двоюрідна) Агати і Доброніги. В історіографії існує кілька найбільш поширених гіпотез походження Агати: Германська, Угорська, Київська і Болгарська. Наша версія об'єднує їх, оскільки обґрунтовує причетність усіх згаданих династій до родоводу Агати.

Подружжя Агати і Едварда жило певний час у Києві. А згодом – в Угорщині, при дворі Андраша I та Анастасії, забезпечуючи йому підтримку. У вигнанні у них народилося троє дітей: син Едгар Етелінг († п. 1125)³², дочки – Христина († п. 1086/до 1100) і Маргарита († 1093)³³.

Після тривалого перебування у вигнанні, в 1054 р. родич (дядько) Едварда, король Англії Едуард Сповідник, не маючи синів, запросив небожа як свого спадкоємця до Англії. Але невдовзі після прибуття Едвард помирає при загадкових обставинах. Єдиний син Агати і Едварда – юний Едгар Етелінг, останній представник династії Вессексів, був проголошений королем Англії, однак ніколи не був коронований і визнаний у цій якості. Вільгельм Завойовник не допустив його до влади.

Одна з дочок Агати – Христина обрала чернечу долю і прийняла постриг в абатстві Ромсі, пізніше була його абатисою. Маргарита ж стала королевою Шотландії, дружиною короля Малкольма III. Нині вона шанується як свята покровителька цієї держави. Нашадки Маргарити утворили міцне генеалогічне дерево наступних королів і королев Шотландії та Англії, родовід яких можна простежити включно до сучасної королеви Великої Британії Єлизавети II та її новонароджених правнуків³⁴.

³¹ WILLIAM OF MALMESBURY'S, *Chronicle of the Kings of England: From the Earliest Period to the Reign of the King Stephen*, by J. A. GILES, D.C.L. (London, Bell and Daldy 1866) 196.

³² *Anglo-Saxon England*, vol. 14 (London, Cambridge Un. Press 1985) 211.

³³ C. RAFFENSPERGER, *Ties of Kinship: Genealogy and Dynastic Marriage in Kyivan Rus'* (Harvard, Ukrainian Research Institute 2016) 37; W. NORMAN, 'Has a Missing Daughter of Iaroslav Mudryi Been Found?' (1998) 25: 1 *Russian History* 234–235; C. RAFFENSPERGER, 'Rusian Influence on European Onomastic Traditions' в *Именослов: историческая семантика имени* (Москва, Индрик 2007) 116–134.

³⁴ *The Duchess of Sussex has been delivered of a son* [Електронний ресурс]. – Режим доступу: URL: <https://www.royal.uk>. – Дата звернення: 06.05.2019.; О. ЯСИНЕЦЬКА, 'Родина Анни Ярославни в історичних особах і пам'ятках культурної спадщини' в *Реймське Євангеліє. Видання факсимільного типу* в 2 т. Т. 2: Дослідження (Київ 2019) 139–142; *The Duchess of Sussex has been delivered of a son* [Електронний ресурс]. – Режим доступу: URL: <https://www.royal.uk>. – Дата звернення: 06.05.2019.

Таким чином, у родоводі Бориса-Романа Володимировича постають великі князі київські, імператори Візантії, царі Болгарії, князі й королі Польщі та Чехії, імператори Священної Римської імперії, королі і королеви Шотландії, Англії та Великобританії. Це свідчить не лише про родинну спорідненість Київської держави з усім європейським світом, а й про визначну роль і значний міжнародний авторитет Русі-України у XI ст.